

ABDULQODIR SHAKURIY MA'NAVIY MEROSI

Jafar Shomirzayevich Mustafoyev

Jozilova Zuhra O`tkir qizi

To`shkent axborot texnologiyalar universiteti

Samarqand filiali

TTKT fakulteti 23_01 guruh talabasi

Elektron pochta manzil: jozilovazuxra8899@gmail.com

Annotatsiya: ushbu maqolada Abdulqodiriy Shakuriyning hayoti va ijodi, ma`naviy me`rosi va jadidchilikda qo`shgan hissalarini haqida yuritib boriladi.

Kalit so`zlar: Ilim-fanlar, ma`rifat, diniy ta`lim, adolat, qadr-qimmat, insof, qadriyat

Jadidchilik yoki jadidizm (arabcha: جديد jadīd — yangi) — XIX asr oxiri XX asr boshida Turkiston, Kavkaz, Qrim, Tatariston hayotida muhim ahamiyat kasb etgan ijtimoiy-siyosiy, ma`rifiy harakat.[1] Jadidchilik dastlab, XIX asrning 80-yillarida Qrimda vujudga keldi. XIX asrning 90-yillaridan O`rta Osiyoda tarqaldi.

Jadidchilik avval madaniyat sohasidagi harakat sifatida faoliyat yuritgan. Bu oqim vakillari taraqqiyot uchun kurashish, turkiy tillarni rivojlantirish, shu tillardagi adabiyotni boyitish, dunyoviy ilmlarni o`rganish, fan yutuqlaridan foydalanish hamda ayollar va erkaklar tengligi uchun kurashishga chaqirishgan. Keyinchalik jadidchilar panturkizm g`oyalari targ`ib qilishgan.

Sovet davrida yozilgan adabiyotlarda jadidchilikka „burjua-liberal, millatchilik harakati“ deb ta`rif berilgan.[3] Bu davrda asosan tanqid qilingan jadidchilik namoyandalari nomi SSR parchalanib ketganidan keyin qayta tiklandi.

1875-yilda Samarqand chekkasidagi Rajabamin qishlog`ida bog`bon va dindor oilasida tug`ilgan. Uning otasi imom bo`lganligi haqida ma`lumotlar bor. Uning onasi otin bo`lib, o`z uyida qizlar uchun islom maktabida dars bergan.

Boshlang`ich ma`lumotni mahalliy eski usul maktabida olgan, so`ngra Samarqandga ko`chib o`tadi va Orifjonboy madrasasiga o`qishga kiradi. Keyinchalik rus millatiga mansub gimnaziya faoliyati va o`qitish uslublari bilan yaqindan tanishadi. U yoshligidanoq o`qituvchilik qila boshladi va o`zining yangi metodik maktabini ochishni orzu qilardi. Shakuriy adabiyot, she`riyat va tarixga qiziqardi.

U o`zining ona tili tojik (fors) tillaridan tashqari o`zbek va arab tillarini ham bilgan. Keyinchalik rus va turk tillarini ham o`zlashtirgan. Men rus jadidchilarining gazetalarini, xususan, Ismoil Gasprinskiyning materiallarini o`qigan. U yoshligida jadidchilik g`oyalari bilan bir qatorda Samarqand va boshqa O`rta Osiyoning ko`zga ko`ringan jadidlari bilan ham tanishdi.

Abduqodir Shakuriy Mahmudxo‘ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Saidahmad Vasliy, Said Rizo Alizoda, Xoja Muin, Sadridin Ayniy, Siddiqiy Adji, Abdulqayum Kurbiy, To‘raqul Zehniy, Hamza Hakimzoda Niyoziy va boshqalar bilan shaxsan tanish bo‘lgan. Jadidchilar muntazam ravishda birovning uyiga yig‘ilib, birga vaqt o‘tkazar, reja va yangiliklarni muhokama qilar, fikr almashgan, asar va she‘rlarni o‘qib, muhokama qilar edilar. Bir qator jadidchilik gazeta va jurnallarida maqolalar yozgan.

1890-yillarning oxirida jadidlar taklifiga binoan Qo‘qonga borib, jadidlar tomonidan ochilgan mahalliy yangi usul maktablari bilan tanishadi. U Samarqandga qaytib, 1901-yilda o‘zi tug‘ilib o‘sgan Rajabamin qishlog‘ida asosan dunyoviy fanlar va oddiy fanlar o‘qitiladigan zamonaviy maktab ochadi. Abduqodir Shakuriy o‘z maktabida dars berishdan tashqari darsliklar ham yozgan va ularni o‘z mablag‘i hisobidan chop etgan.

Uning mashhur darsliklaridan biri fors tilidagi „Savod o‘rgatish yo‘riqnomalari“ (tojikcha – Rahnamoi savod)dir. „Jomi-ul-hikoyat“ (1907)[3], „Zubdat-ul-ashar“ (1907) kabi darsliklar ham yozgan. Darsliklarning bir qismi Saidahmad Vasliy va Mahmud Behbudiy bilan hamkorlikda yozilgan.

1909-yilda Shakuriy Qozonga borib, u yerda tatar jadidchilari bilan uchrashadi. 1912-yilda Istanbulga borib, u yerda yangi usuldagi maktablarning o‘qitish usullari bilan tanishdi. Ko‘p tanishlar va do‘stlar orttiradi.

Shakuriy keyinchalik qizlar uchun zamonaviy maktab ochdi. Bu maktabning boshlig‘i Shakuriyning o‘zi, o‘qituvchisi esa otin bo‘lgan rafiqasi Roziya edi. Keyinchalik, er-xotin ikkita maktabni birlashtirishga va alohida ta’limni bekor qilishga qaror qilishdi va shu bilan mahalliy ruhoniylar va o‘sha paytdagi aholining konservativ qismini hayratda qoldirdi.

1921-yilda Abduqodir Shakuriy Samarqand shahridagi 13-maktabga mudir etib tayinlanadi. Ayni paytda ushbu maktabda til va adabiyot fani o‘qituvchisi edi. 1925-yilda Shakuriy ko‘magi va Samarqand chekkasidagi qishloqlardan birida aholining mablag‘lari bilan boshlang‘ich maktab ochiladi. Shakuriy Xalq ta’limida xizmat ko‘rsatgan xodim unvoni bilan taqdirlangan. Abduqodir Shakuriy 1943 yilda vafot etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ж.Мустафаев. Синергетика замонавий фан сифатида. “Аграр фан ютуқларида талабаларнинг иштироки” мавзусидаги илмий-амалий конференция. // Тўплам (225-228 бетлар). Самарқанд ҚХИ. 2010.
2. Ж.Мустафаев. Ночизиқли тафаккурда ижтимоий жараёнлар тавсифи. Зиёкор ж. 2009. №5, 19 бет
3. Ж.Мустафаев. Nochiziqli tafakkur va nochiziqli tizimlarning o‘zaro munosabatining ba’zi masalalari. Falsafa va huquq institute, O.Fayzullayevning 90

yillik yubileyi, konferensiya materilallari, Toshkent- 2011, 92 – bet

4. Ж.Мустафаев. XXI asrda fan-texnika taraqqiyoti va ularning ijtimoiy hayotga ta'siri. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari, Qishloq xo'jaligida innovation texnologiyalarni joriy qilish muammolari, SamQXI, 2012, 240 bet.

5. Ж.Мустафаев. Ёшларнинг маънавий ҳаёти ва глобаллашув даври. Ёшларнинг ғоявий-мафкуравий тарбиялашнинг долзарб масалалари. Талабалар онгида китобхонлик маданиятини шакллантириш. Республика илмий-назарий конференцияси материаллари. 2019 йил. 20 апрел. 312 бет.

6. Ж.Мустафаев. Ахборот хавфсизлиги ва мафкуравий таҳдидлар қарши курашда оммавий ахборот воситаларининг ўрни. Ҳозирги глобаллашув шароитида маънавий мероснинг ўрни, роли ва аҳамияти мавзусидаги Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. Самарқанд. СамИСИ.2020 йил. 20 май. 306 бет

7. Ж.Мустафаев. Ёшларнинг ғоявий-мафкуравий тарбиялашнинг ижтимоий жиҳатлари. Ҳозирги глобаллашув шароитида маънавий мероснинг ўрни, роли ва аҳамияти мавзусидаги Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. Самарқанд. СамИСИ.2020 йил. 20 май. 306 бет

8. Ж.Мустафаев. Электрон ижорат ва унинг жамиятда рақамли иқтисодиётни шакллантириш муаммолари.

“Маънавий меросда ворислик ва унинг XXI аср таълим-тарбиясидаги урни» мавзусидаги Республика илмий конференцияси. 2021 йил 20 май. Самарқанд.

.